

Merkkitapaus venäläisen dialektologian alalla

Slovar' russkikh narodnyh govorov. Vypusk I. A. Sostavil F. P. FILIN. Izdatel'stvo »Nauka», Moskva—Leningrad 1965. 302 siv.

On kulunut jo toistasataa vuotta siitä, kun venäjän kielen ensimmäinen murre-sanakirja *Opyt oblastnogo velikorusskogo slovarja* (SPb. 1852) lisäosineen (*Dopolnenija . . .*, SPb. 1858) näki päivänvalon. Miltei välittömästi ilmestyi Vladimir Dal'in, Venäjän suurimman leksikografin, selittävä sanakirja *Tolkovyj slovar' živogo velikorusskogo jazyka* (4 osaa, SPb.—Moskva 1861—67), joka antaa erinomaisen kuvan silloisesta yleisvenäjän sanastosta. Kun tekijä oli ottanut thesauruksensa suuren määrän murre-sana-aineistoa, on sitä totuttu pitämään perimmiltään murre-sanakirjana. On syytä korostaa, että ilman Dal'in sanakirjaa mm. lainasanojen tutkijoilta olisi jo ajat sitten loppunut leipä. 1880-luvun jälkipuoliskolta lähtien kieli- ja kansatieteellisissä aikakauskirjoissa on kylläkin jatkuvasti ilmestynyt lyhyitä murre-sanaluetteloja ym. murre-tietoutta, mutta hajallaan olevan aineiston läpikäyminen on vienyt tutkijoilta suhteettoman paljon aikaa. Sitä paitsi monet murre-sana-aineistoa sisältävät julkaisut ovat käyneet ajan mittaan bibliografisiksi harvinaisuuksiksi.

Venäjän murteiden sanavaraston keruu pantiin varsinaisesti alulle 1880-luvun lopulla, mutta murrenäytteiden ja -sanojen samoin kuin kansantietouden intensiivinen tallentaminen alkoi vasta 1930-luvulla. Sen jälkeen tallennettu sanasto on pääosiltaan SNTL:n tiedeakatemian Venäjän kielen instituutin (Leningrad) hallussa. Uuden murre-sanakirjan toimittamiseen liittyvät esityöt ja itse toimintustyö ovat jo vuosikymmeniä kuuluneet mainitun instituutin keskeisimpiin tehtäviin. Sanakirjahankkeen johdossa on ollut sanastontutkijana ansioitunut professori F. P. Filin, joka myös vastaa tarkasteltavana olevan I. nidoksen (kir-

jain A) sisällöstä. Alkulauseessa ei lähemmin ilmoiteta, kuinka monena nitteenä julkaisu tulee ilmestymään; siinä puhutaan vain täydennysosista, jotka on tarkoitus toimittaa vielä käsittelemättömän ja vastedes saapuvan sana-aineiston pohjalta.

Esipuheessa päätoimittaja ilmaisee selvästi, mitä periaatteita on noudatettu sanamateriaalin valinnassa: murre-sanakirja sisältää vain sellaiset sanat, jotka eivät kuulu yleiskielen sanavarastoon, ts. siihen sisältyvät sanat ovat vieraita yleiskielelle tai poikkeavat siinä esiintyvistä joko rakenneominaisuuksiltaan (äänne- ja painotussuhteet yms.) tai merkitykseltään. Sanakirjaan on sisällytetty myös fraseologista ainesta murteista.

Hakusanat esiintyvät ns. »ortografisessa asussa», mikä tarkoittaa mm. sitä, että vain äkänejsta johtuvat *a*-alkuiset sanavariantit on otettu itsenäisiksi hakusanoiksi (esim. *abábka o*-murteiden *obábka* muodon lisäksi); tämän periaatteen mukaisesti sanakirjassa ei turvauduta lainkaan diakriittisiin lisämerkkeihin.

Sana-artikkelien rakenne on seuraava: a) hakusana, b) kieliopilliset huomautukset (taivutus-päätteet jne.), c) merkitys, d) esimerkkilauseita sanan käytöstä, e) sanan esiintymisalue, f) viittaukset lähteisiin, g) sanan kirjaamisaika tai painetun lähteen ilmestymisvuosi, h) fraseologiaa, i) lainasanan etymologia, j) toimittajan huomautukset ja erinäiset viittaukset. Otettakoon tähän näytteeksi osa sana-artikkelista (translitteroidussa asussa): *ARÁJ*, ja, *m.* Syroje nizmennoje mesto [Kostea alava paikka]. Boloto, na kotorom ničego ne rastet [Suo, jolla ei kasva mitään]. **Perm.** [= Permin lääni], Volegov, 1850 [kysymyksessä on sanan tallentaja Volegov; sivulta 146 selviää,

että V. on v. 1850 kerännyt 346 sanatie-toa, jotka sisältyvät eräeseen hänen käsi-kirjoitukseensa; se taas on Maantieteellisen arkiston kokoelmissa] . . . -Sm. v a r á i. Karel'sk. a r o, suomi a r o, est. a r u, a r o, zapadnofinsk. *a r o.

Etymologiaa selityksiä esiintyy monen sana-artikkelin lopussa, vaikka toimittaja kirjoittaakin (s. 15), että etymologiaa viitteitä annetaan »satunnaisesti» («ot slučaja k slučaju») korostaen samalla, että kysymyksessä ei ole etymologinen sanakirja, vaan sellainen sanakirja, joka itse »tarjoaa aineistoa etymologeille».

Murresanakirjan lähteinä ovat olleet: 1) *painetut lähteet*, joista kirjan sivuilla 21—99 on pitkä, arviolta n. 1 200 julkaisua (teoksia ja artikkeleita) sisältävä luettelo; indeksi on arvokas bibliografia ei vain kielen tutkijoille, vaan myös kansatieteen, kansanrunouden ja historian harastajille; 2a) Tiedekatemian venäjän kielen instituutin omistamat *käsikirjoituskokoelmat*, jotka sisältävät vielä liputtamatonta murrenaineistoa (luettelo s. 99—107); 2b) *sanalippuaineisto* (luettelo sanastajista s. 107—110), jossa näyttää olevan pääasiassa vuosina 1937—1960 kerättyjä sanatie-toja; 3) *eri arkistoihin deponoidut julkaisemattomat lähteet* (s. 110—160 on tiedot kerääjistä ja heidän käsi-kirjoituksistaan; tiedot on esitetty lääneittäin); 4) Moskovan Leninin kirjastossa säilytettävät, käsikirjoituksina olevat *kandidaatin- ja tohtorinväitöskirjat*, yht. 95, joihin sisältyy murretietoutta ja -sanoja. Lisäksi sanakirjan sivuille 161—183 on painettu maantieteellinen hakemisto. Toimituskunta on menetellyt mielestäni viisaasti käyttäessään sanakirjassa sekä ennen uutta aluejakoa voimassa olleita administratiivisia nimityksiä että nykyisiä; esim. Muromskij ujezd Vladimirskoj gubernii (= Vladimirin läänin Muromin kihlakunta), Molokovskij rajon Kalininskoj oblasti (= Kalininin alueen Molokovon piiri). A-kirjaimella alkavat hakusanat mahtuvat kirjan sivuille 187—302.

Yleisen esittelyn jälkeen esitettäköön

joitakin huomioita ja huomautuksia. Sanakirjan käyttökelpoisuutta edistäviä viittauksia on nähdäkseni käytetty yleensä runsaasti, mutta jossakin määrin epätasaisesti. Niinpä esim. *azjám* sana-artikkelin lopussa lukijaa kehoitetaan katsomaan myös variantteja *azém, azján, ozjám, ozján, jezjám, jezján, uzjám, uzján* jne., mutta *aláz'* artikkelin lopusta puuttuu viittaus varianttiin *aláz'*, vaikka sen kohdalla kylläkin on viitattu edellä mainittuun sanaan. Näiden sana-artikkelien välissä on sentään 3 sivua. Tämöisiä tapauksia on useita. Sivulla 246 on sana *al'ča* 'eräs luumulaji', mutta yleisemmin tunnettu *alyčá* puuttuu (*Prunus spinosa*). Vaikka *alyčá* katsottaisiinkin yleiskieleen kuuluvaksi (Ušakovin leksikosta se puuttuu), olisi viite siihen vaikkapa sana-artikkelin sisällä paikallaan.

Podvysockijn murresanakirjasta tuntemaani Arkangelin murteen sanaa *ángas* < s. *hangas* ei ole uuteen leksikkoon kelpuutettu. Miksi?

Hakusana *árandat'* — vrt. suom. *áristä* — olisi mielestäni kaivannut viit-tausta sanaan *bárandat'* 'id.'; se selittyy nimittäin **obárandat'* sanan dekompositioksi.

Vaikka sanakirja ei olekaan etymologinen, on siinä runsaasti etymologiaa selityksiä, enimmäkseen kyllä samoja kuin Vasmerilla. Joukossa on silti uusia-kin sanavertailuja. Sana *adrás* 'eräs silkkikangaslaji', jota Vasmer (REW I 6) pitää hämäränä, yhdistetään tataarin sanaan *ádrás* 'id.'. Jalkaverhojen nimitysten parissa puuhanneena jäin kaipaamaan kahta etymologiaa. *Aramúzy* palautuu tung. sanaan *aramus*, *arámús*, *aramuš(i)* (ks. *Studia Orientalia* XXVIII: 10, 3—4) ja *alá(r)čiki* on myös tung. lainasana < *olóčik*; mts. 8—9.

Kiintoisaa on muuten todeta, että Jalo Kaliman aikoinaan ims. lainoiksi selittämät sanat *álod'*, *árda* ja *aráj* näkyvät edelleenkin elävän eräissä pohjois-iso-venäjän murteissa, sillä ne on kirjattu vuosina 1931—35. Viimeksi mainitusta sanasta on jopa johdettu uusi adjektiivi

aräjnyj: *arājnoje město* 'kosteaa paikka metskässä'.

Painovirheitä en ole huomannut juuri laisinkaan. S. 274 on lap. *gārastak*, po. *gārastak* ja s. 234 lät. *alohis*, po. *aluots* 'lähde'.

Uuden murresanakirjan I. osan ilmes-
tyminen on merkkitapausta slavistiikassa,
a se ennakoii huomattavaa leksikogra-

fista aikaansaannosta. Venäjän kielen sanaston tutkijat samoin kuin muutkin Venäjän kulttuurin harrastajat saavat ulottuvilleen elintärkeän apulähteen. Siksi on paikallaan toivottaa murresanakirjan päätoimittajalle ja koko toimituskunnalle parhainta työmieltä ja teoksen mahdollisimman pikaista loppuunsaattamista kokonaisuudessaan.

IGOR VAHROS

Toimitukselle saapunutta kirjallisuutta

Aikakauslehtiä ja -kirjoja

Finskt Museum 72, 1965. — *Historiallinen aikakauskirja* 1965, n:ot 3 ja 4. N:ossa 4 mm. VIILJO RASILA Vierasperäisten nimien kirjoitustavasta. — *Karjalan Heimo* 1965, n:ot 7—12; 1966, n:ot 1—2. — *Kasvatus ja Koulu* 1965, n:ot 4 ja 5. — *Kasvatusopillinen aikakauskirja* 1965, n:ot 3 ja 4. — *Luonnon Tutkija* 1965, n:ot 4 ja 5. — *Parnasso* 1965, n:ot 5—8; 1966, n:o 1. — *Pohjoinen* 1965, n:ot 5 ja 6. — *Suomalainen Suomi* 1965, n:ot 7—9; 1966, n:o 1. — *Valvoja* 1965, n:ot 4—6. — *Virke* 1965, n:ot 3—5.

Neuphilologische Mitteilungen 66, 1965, n:ot 3 ja 4.

Keel ja Kirjandus 1966, n:ot 1 ja 2. N:ossa 1 ja 2 mm. A. KASK Johannes Aavik ja keeleuudistus; n:ossa 1 mm. P. ARISTE »Vainu vettä vaeldama»; A. VIRES *leiväpäts* ja *pätsahi*. — *Tulimuld* 1965, n:ot 3 ja 4.

Acta Linguistica 15, 1965, n:ot 3—4. Mm. L. PAPP Chronik des Jahres 1964; V. I. LYTkin Neuvostoliiton fennougriistikan viime vuosien saavutuksia. — *Ethnographia* 76, 1965, n:ot 3 ja 4. A Magyar Néprajzi Társaság Folyóirata. N:ossa 4 mm. VILMOS VOIGT Kansatieteen teoreettis-terminologisia kysymyksiä. — *Magyar Nyelvőr* 89, 1965, n:ot 3 ja 4. Mm. L. DEME Lausiden liittyminen toisiinsa puheessa. — *Műveltség és Hagymány* 7. Debrecenin Lajos Kossuthin yliopiston kansatieteen laitoksen vuosikirja. Toimittanut Béla Gunda. Budapest 1965. — *Néprajz és Nyelvtudomány* 9. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Szeged 1965. Mm. PÉTER HAJDÚ Nykyisestä uralilaisesta kielitieteestä; MIKOLA — ZEMPLÉNYI Katsaus v:n 1964 fennougriistikkaan.

Journal of the American Oriental Society 85, 1965, n:o 1.

Fataburen. Nordiska museets och Skansens årsbok. Stockholm 1965. 295 s. — *Fynd* 1965. Göteborgs och Bohusläns Fornminnesförenings Tidskrift. Göteborg 1965. 54 s.

Muuta kirjallisuutta

A magyarországi nyelvtudomány bibliográfiája 1962. Bibliographie linguistique de la Hongrie 1962. Budapest 1962. 236 s.

EINO KAUPPINEN *Runoilija ja arvostelija* sekä muita tutkimuksia Aleksis Kivistä. Otava, Helsinki 1966. 123 s. — *Suomen Sana* 18 ja 19. 18: Pirkko Rommi—Ilmari Salomies, 19: Armas Salonen—Sigfrid Sirenius. Porvoo 1966. — *Nyky-suomen sanakirja*. Lyhentämätön kansanpainos. Porvoo 1966.

O. KÕIVA *Kihnu rahvalaulikutest*. Tartu 1964. 69 s. — *Eesti rahvalaule viisidega V*. Koostanud H. TAMPERE. Tallinn 1965. 253 s. — *Tartu Riiklik Ülikool, bibliograafia*. 1963 a. ilmunud tööde bibliograafia. Tartu 1965. 150 s.

Pervonačal'noje značenie rimskogo termina Jus gentium. Iz naučnogo nasledija prof. V. E. GRABARJA, Tartu 1964. 41 s. — *Trudy po znakovym sistemam*, I. Tartu 1964. 195 s.

HALLDOR O. PEDAL *Euentyr ifrå Hardanger*. Oslo 1965. 149 s.